

Research Article

Analysis of the obstacles of the extradition of economic offenders from Canada

Hassan Poorbafrani¹, Mohammad Jahangiri^{2*}

1. Associate Professor, Department of Law, Faculty of Administrative Sciences and Economics, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

2. Ph.D Student in International Law, Law Department, Law and Political Sciences Faculty, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Article history:

Received: 03/11/2021

Accepted: 20/06/2023

Abstract

In recent years, some individuals accused of economic crimes have fled to Canada to evade prosecution, and the Iranian government has been unsuccessful in extraditing them. This study investigates the primary obstacles hindering these extradition efforts, with a focus on identifying and addressing legal impediments.

The hypothesis of this research posits that various political and legal factors contribute to the complexity of the extradition process. Politically, extradition necessitates international cooperation, and extradition requests in both Canadian and Iranian legal systems are often pursued through political channels. The approval of the Canadian Minister of Justice is a crucial political hurdle in the extradition process between the two countries. Legally, the absence of an extradition treaty between Iran and Canada, along with the incompatibility of certain punishments with international human rights standards, such as the Convention against Torture, pose significant obstacles to extraditing criminals from Canada to Iran.

Please cite this article as:

Poorbafrani, H., Jahangiri, M. (2025). Analysis of the obstacles of the extradition of economic offenders from Canada. *Journal of Legal Studies*, 16(4) 1-36.
<https://doi.org/10.22099/JLS.2024.42146.4564>.

* Corresponding author:

E-mail address: mohammad_jahangiri7winter@yahoo.com

This study begins by defining the category of "economic crimes." It then analyzes economic crimes as defined in Canadian and Iranian law and examines the extradition procedures in both countries. Subsequently, it explores the political and legal obstacles to extradition between the two countries, paying particular attention to human rights concerns, such as the death penalty and torture, and examining potential solutions within the Iranian legal framework. Furthermore, this study investigates the feasibility of applying extradition rules outlined in international treaties to facilitate the extradition of economic criminals from Canada. The extradition of any criminal, particularly those involved in economic crimes, requires international cooperation and interaction. Most legal systems worldwide share common principles of extradition: the existence of a bilateral or multilateral extradition treaty, the criminality of the act in both the requesting and requested states (dual criminality), the seriousness of the crime, and adherence to human rights considerations.

While both Canadian and Iranian laws provide examples of economic crimes, they lack comprehensive and specific definitions. However, significant similarities exist in the identification of these crimes in both jurisdictions. In cases where an extradition treaty exists (whether permanent or occasional), these similarities play a crucial role in fulfilling the "dual criminality" requirement, a fundamental condition for extradition.

The extradition of criminals from Canada necessitates a thorough review of Canadian domestic extradition law. In Canada, the extradition process involves both judicial and political stages. Canadian extradition law includes a series of optional or mandatory supplementary laws that may prohibit extradition in certain circumstances. Extradition may be denied if it is deemed unfair, unjust, or if it poses a risk of suffering or harassment to the individual. Additionally, the Minister of Justice may oppose extradition if the potential consequences are deemed incompatible with the fundamental principles of justice enshrined in the Canadian Charter of Rights and Freedoms.

A critical aspect of extraditing nationals is the consideration of Canadian law and procedure. Unlike many countries with Roman-Germanic legal systems, Canada may extradite its own citizens under specific conditions outlined in its extradition law. The Iranian government can pursue the extradition of economic criminals who have acquired Canadian citizenship by adhering to Canadian legal procedures. The primary obstacles to extraditing fugitive economic criminals to Canada are primarily political and human rights-related. These obstacles include the lack of an extradition treaty, the absence of reciprocal action between the two countries, concerns

regarding dual criminality, and non-compliance with international human rights standards.

The 1984 Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment prohibits the extradition of individuals to countries where they may face such treatment. Although Iran has not ratified this convention, it has taken steps to address this concern by enacting legislation that allows for the conversion of certain punishments, such as the death penalty, to imprisonment or fines. This empowers courts to issue judgments and convert punishments while providing necessary guarantees to the requesting state. While Iran and Canada have not yet concluded an extradition treaty, Canadian law does not always require a formal treaty for extradition. Canadian courts have established that extradition can proceed based on prior agreements with the requesting country, which may not necessarily involve a formal treaty. Therefore, establishing mutual legal assistance, ensuring compliance with international human rights standards, providing guarantees for fair trial and just punishment, and avoiding the death penalty or torture are crucial steps towards achieving an agreement with Canada.

Keywords: Canadian Extradition Regulations, Extradition, Extradition of economic offenders, obstacles to extradition, economic offenders.

دوره شانزدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۳

IJAS

مجله مطالعات حقوقی

Journal Homepage: <https://jls.shirazu.ac.ir/>
doi: <https://doi.org/10.22099/JLS.2024.42146.4564>

مقاله پژوهشی

تحلیل موانع استرداد مجرمین اقتصادی از کانادا

حسن پوربافرانی^۱، محمد جهانگیری^{۲*}

۱. دانشیار، گروه حقوق، دانشکده علوم اداری و اقتصادی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
۲. دانشجوی دکتری حقوق بین الملل عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

تاریخ پذیرش: 1402/03/30

تاریخ دریافت: 1400/08/12

اطلاعات مقاله

چکیده

در سال‌های اخیر برخی متهمین اقتصادی برای فرار از تعقیب و مجازات به کشور کانادا گریخته‌اند و دولت ایران هم موفق به استرداد آن‌ها نشده است. سؤال این است که موانع مهم این عدم استرداد چیست و چگونه می‌توان راهکارهای قابل‌اتکا به‌ویژه در رفع موانع حقوقی ارائه کرد؟ فرضیه مقاله آن است که عوامل مختلف سیاسی و حقوقی باعث پیچیدگی امر استرداد این قبیل مجرمین شده است. از حیث سیاسی، استرداد مجرمین نیازمند همکاری بین‌المللی است و تقاضای استرداد در قانون و رویه کانادا و همچنین در سیستم حقوقی ایران از طریق سیاسی به عمل می‌آید. موافقت وزیر دادگستری کانادا با شروع روند استرداد از موانع جدی سیاسی استرداد مجرمین بین دو کشور محسوب می‌شود. از لحاظ حقوقی نیز موانعی چون فقدان قرارداد استرداد بین ایران و کانادا و نیز مغایرت برخی از مجازات‌ها با موازین حقوق بشری از جمله کنوانسیون منع شکنجه، از موانع اصلی استرداد مجرمین متواری از کشور کانادا به ایران است. این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی ابتدا به توصیف روند استرداد در دو کشور کانادا و ایران پرداخته، سپس با بررسی شرایط و موانع استرداد در حقوق ایران، کانادا و حقوق بین‌الملل، به چالش‌های حقوق بشری سد راه استرداد می‌پردازد.

واژگان کلیدی: استرداد مجرمین، استرداد مجرمین اقتصادی، قوانین استرداد مجرمین کانادا، موانع استرداد، مجرمین اقتصادی.

استناد به این مقاله:

جهانگیری، محمد و پوربافرانی، حسن (۱۴۰۳). تحلیل موانع استرداد مجرمین اقتصادی از کانادا. *مجله مطالعات حقوقی*. ۱۶. (۴). ۱-۳۶.

* نویسنده مسئول:

سرآغاز

استرداد مجرم یعنی «تسلیم رسمی مجرم فراری از طرف دولتی که وی را در اختیار یا بازداشت دارد (دولت طرف درخواست استرداد)¹ به دولتی که قصد تعقیب و محاکمه دارد (کشور متقاضی استرداد)² و یا اگر فرد قبلاً محاکمه شده، قصد اعمال مجازات وی را داخل در سرزمین خود دارد» (Currie, Rikhof, 2020:351). استرداد هر مجرم یا متهمی بخصوص در جرائم اقتصادی، نیازمند برقراری تعامل و ایجاد همکاری بین‌المللی است. تقریباً اصول خاص استرداد مجرمین در تمامی نظام‌های حقوقی کشورهای دنیا مشترک است. شرایط اساسی درخواست استرداد متهم، وجود یک معاهده استرداد دو یا چندجانبه، جرم بودن عمل ارتكابی در قانون کشور متقاضی و کشور طرف قرارداد استرداد (مجرمیت متقابل)³، مهم بودن جرم ارتكابی و برخی ملاحظات حقوق بشری است. کشور ما نیز از این قاعده مستثنا نبوده و در قانون استرداد مجرمین سال 1339 و قواعد و مقررات مربوط به استرداد و آئین‌نامه‌های مختلف قوه قضائیه و همچنین در معاهدات استرداد منعقد شده با کشورهای دیگر دنیا این شروط عمومی استرداد را پذیرفته و همچنین در برخی قائل به شروط خاصی مانند شرط معامله متقابل⁴ و در اغلب آن‌ها قائل به شرط عدم استرداد متهم با تابعیت ایرانی شده است (Alaa Al-dini, 2004: 18-128). در سال‌های اخیر با طیف وسیعی از مجرمین و متهمینی مواجه هستیم که با سوءاستفاده از مقام و مسئولیت‌های دولتی در کشور، اموال عمومی را به یغما برده و با اختلاس مبالغ هنگفتی از بیت‌المال و اموال دولتی از کشور گریخته‌اند. مقصد اکثر این متهمین نیز کشور کانادا است. علیرغم تلاش‌های دولت و درخواست‌های مکرر استرداد، مقام‌های ایرانی در هیچ موردی موفق به استرداد

1. The requested state
2. The requesting state
3. Dual Criminality

4. قانون راجع به استرداد مجرمین، مصوب 1339، ماده 1 (فصل اول شرایط استرداد).

این متهمین نشده‌اند. بدیهی است بحث مقاله صرفاً استرداد مجرمین است. آشکال دیگر تسلیم فرد به دولت‌های خارجی مانند اخراج افراد، مبادله زندانی بین دو دولت، بازگرداندن مهاجران غیرقانونی و یا اخراج دیپلمات‌های خارجی، از شمول بحث مقاله خارج است. استرداد مجرمین به‌طور خاص مبتنی بر توافق بین‌الدولی است و هدف آن سهولت در محاکمه و تعقیب مجرمین است. در واقع استرداد یک فرایند رسمی و قانونی است که ریشه در حقوق بین‌الملل و حقوق داخلی کشورها دارد.

این مقاله ابتدا تعریفی جامع از مقوله استرداد مجرمین ارائه می‌دهد. سپس با برشمردن جرائم اقتصادی کشور کانادا و ایران، به توصیف رویه استرداد در این دو کشور می‌پردازد. در ادامه با تحلیل موانع سیاسی و حقوقی استرداد بین دو کشور، ملاحظات حقوق بشری سد راه استرداد مانند اعدام و شکنجه را مطرح نظر قرار داده و راهکارهای موجود در قانون ایران را بررسی می‌کند. همچنین این مقاله سعی دارد با امکان‌سنجی اعمال قواعد استرداد مندرج در معاهدات بین‌المللی، راهکارهای عملی جهت تسهیل استرداد مجرمین اقتصادی از کشور کانادا ارائه کند.

1. تعریف استرداد مجرمین

در اصطلاح حقوقی، استرداد مجرمین عبارت است از باز پس گرفتن مجرم به‌منظور تعقیب جرم و یا اجرای حکم کیفری به‌وسیله دولت تقاضاکننده، از دولتی است که مجرم به آن گریخته است (Langroudi, 1999: 320). در واقع استرداد مجموعه اقدام‌هایی است که بر اثر آن دولت‌ها متقابلاً افرادی را که به علت ارتکاب جرم تحت تعقیب مقام‌های قضایی دولتی قرار گرفته‌اند و یا محکوم شده‌اند و به قلمرو دولت دیگری فرار کرده‌اند، موافق قواعد و شروط خاصی به یکدیگر مسترد می‌دارند. دولتی که استرداد را تقاضا می‌کند، دولت متقاضی و دولتی که از او تقاضای استرداد می‌شود، دولت متقاضی‌عنه نامیده می‌شود (Fatemi, 1971: 10).

معادل لغت استرداد در زبان انگلیسی Extradition است که به تسلیم یا بازگرداندن یک متهم کیفری یا مجرم احتمالی به موجب مقررات یک معاهده یا قوانین موضوعه یک کشور در پاسخ به درخواست دولت متقاضی استرداد و یا بازگرداندن مجرم فراری، صرف نظر از رضایت وی برای اجرای عدالت نسبت به او، معنی شده است (Garner, 2005: 623)؛ بنابراین استرداد مجرمین یک روند (فرایند) متشکل از اقدام‌های نهادی داخلی مانند دولت و دادگستری است که اصولاً با انعقاد یک موافقت‌نامه بین‌المللی با کشور دیگر جنبه بین‌المللی نیز به خود می‌گیرد.

2 درآمدی بر جرائم اقتصادی در ایران و کانادا

بند ب ماده 109 قانون مجازات اسلامی جرائم اقتصادی را شامل کلاهبرداری و جرائم موضوع تبصره ماده (36) می‌داند. ماده 36 این قانون نیز در 13 بند مصادیق جرائم اقتصادی را به این شرح بیان می‌کند: رشاء و ارتشاء، اختلاس، اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی، مداخله وزرا و نمایندگان مجلس و کارمندان دولت در معاملات دولتی و کشوری، تبانی در معاملات دولتی، اخذ پورسانت در معاملات خارجی، تعدیات مأموران دولتی نسبت به دولت، جرائم گمرکی، قاچاق کالا و ارز، جرائم مالیاتی، پول‌شویی، اخلال در نظام اقتصادی کشور، تصرف غیرقانونی در اموال عمومی یا دولتی.

قوانین کیفری کانادا نیز با بیان مصادیق خاص از جرائم اقتصادی در فواصل زمانی مختلف، اقدام به تصویب قوانینی با موضوع جرائم اقتصادی¹ کرده است. از جمله قانون مبارزه با پول‌شویی مصوب 1991 یا قانون تأمین مالی تروریسم مصوب 2001 در حال حاضر قانون کیفری دولت کانادا در خصوص جرائم اقتصادی مبادرت به اجرای پروتکلی با عنوان برنامه جامع جرم اقتصادی کرده که مسئولیت اجرای این برنامه جامع، به پلیس ایالتی این کشور تحت عنوان RCMP² واگذار شده است (Kelly,)

1. Financial crimes

2. Royal Canadian Mounted Police

2020:3. همچنین دولت کانادا کنوانسیون‌های بین‌المللی متعددی در خصوص مبارزه با فساد امضا کرده که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: کنوانسیون سازمان ملل متحد ضد فساد مصوب 2003¹ و همچنین کنوانسیون سازمان ملل موسوم به جرائم سازمان‌یافته فراملی مصوب سال 2000 (Blake & Others, 2018:6).

قانون هر دو کشور تعریف جامع و مشخصی از جرم اقتصادی ارائه نداده و فقط به ذکر مصادیق این جرائم اکتفا شده است. باین‌حال نکته مهم، تشابهات بسیاری است که در تعیین مصادیق این نوع خاص از جرائم در قوانین هر دو کشور وجود دارد. در صورت انعقاد معاهده استرداد (اعم از دائمی یا موقتی)، این تشابهات در عمل نقش مؤثری را در تحقق یکی از مهم‌ترین شروط استرداد که همان شرط «مجرمیت متقابل» است، ایفا می‌کند.

همچنین ممکن است در زمان انعقاد معاهدات استرداد، طرفین معاهده اقدام به تنظیم یک فهرست² کنند که ضمیمه سند اصلی معاهده استرداد است. در این سند طرفین جرائم قابل استرداد را به صورت مفصل و مشروح قید کرده و از آن به‌عنوان بخش غیرقابل تفکیک معاهده اصلی یاد می‌کنند. برای نمونه می‌توان به معاهده استرداد بین کانادا و ایالات متحده در سال 1976 اشاره کرد.³ بنابراین در صورت انعقاد معاهده استرداد میان ایران و کشور کانادا، می‌توان فهرست جرائم قابل استرداد را به‌گونه‌ای تنظیم کرد که تنها جرائم با موضوع خاص مثلاً جرائم اقتصادی را شامل شود.

1. در ماده 44 این کنوانسیون مبانی مناسبی جهت استرداد پیش‌بینی شده است که در بخش‌های بعد به آن خواهیم پرداخت. ایران و کانادا عضو این کنوانسیون هستند.

2. SCHEDULE

3. Treaty on Extradition Between the Government of Canada and the Government of the United States of America, E101323 - CTS 1976 No. 3

3. مروری بر روند استرداد مجرمین در حقوق کانادا

لازمه تقاضای استرداد مجرمین از کشور کانادا، بررسی فرایند استرداد در قانون داخلی آن کشور است. در کشوری مانند کانادا رویه استرداد از مسیری قضایی و سیاسی عبور می‌کند. برای شناخت هرچه بیشتر این رویه می‌بایست فرایند استرداد در این کشور را با بررسی مراحل آن مدنظر قرار داد. شناخت این فرایند به کشورهایمانند ایران کمک می‌کند تا در زمان درخواست استرداد مجرمین اقتصادی فراری نگاهی جامع‌تر و واقع‌بینانه‌تر نسبت به پذیرش یا عدم قبول درخواست استرداد خود داشته باشند.

به‌طورکلی استرداد در کانادا مطابق با قانون استرداد¹، معاهدات بین‌المللی و منشور حقوق و آزادی کانادا² است (Murray, Segal, 2019: 1). پس از وصول درخواست استرداد، سه مرحله در قانون کانادا قابل‌تصور است³: الف. صدور مجوز جهت شروع روند⁴ استرداد؛ ب. تصمیم دادگاه؛ ج. تصمیم وزیر دادگستری⁵.

3-1. صدور مجوز جهت شروع جریان استرداد

صدور مجوز جهت شروع روند استرداد، از سوی مقام‌های وزارت دادگستری کانادا انجام می‌گیرد. مقام‌های مذکور در صورت وجود معاهده دو یا چندجانبه استرداد و یا وجود هرگونه سند و یا قانون مربوط به استرداد، مبادرت به صدور مجوز جهت شروع فرایند استرداد می‌کنند. بدیهی است در این بررسی، مستندات قانونی استرداد، شامل جرم مربوطه، قابل مجازات بودن به یک سال حبس یا بیشتر، وقوع جرم در کانادا یا خارج از کانادا و مجرمیت متقابل موردبررسی قرار می‌گیرد (Magnuson, 2012:4).

1. *Extradition Act, S.C. 1999*

2. *Canadian Charter of Rights and Freedom*(1982).

3. در ادامه خواهیم دید که روند استرداد مجرمین در قانون 1339 ایران نیز یک پروسه سه مرحله‌ای است که تشابهات بسیاری با قانون استرداد مجرمین کانادا دارد.

4. *Authority to Proceed (ATP)*

5. *Ministerial*

2-3. رسیدگی به تقاضای استرداد در دادگاه

تصمیم‌گیری در این مرحله به‌وسیله یک قاضی دیوان عالی ایالتی انجام می‌گیرد. در این رسیدگی امور ذیل بررسی می‌شود: الف. آیا با توجه به شواهد و مدارک ارائه‌شده از سوی متقاضی (طرف معاهده استرداد) به فرض اینکه عمل ارتكابی در کشور کانادا هم به وقوع می‌پیوست کافی برای رسیدگی و محاکمه فرد بود یا خیر؟ ب. با توجه به شواهد و مدارک موجود، در صورتی که عمل شخص منجر به صدور حکم و اعمال مجازات زندان شود، آیا در قانون کانادا نیز مجازات مشابهی برای آن در نظر گرفته شده است.

پس‌ازاین بررسی، اگر قاضی رسیدگی‌کننده با توجه به شواهد ارائه‌شده با استرداد شخص موافقت کند، دستور استرداد را صادر می‌کند. البته، عملیات استرداد و تحویل فرد به کشور متقاضی مشروط به تصمیم نهایی و موافقت وزیر دادگستری کشور کانادا خواهد بود (Magnuson, 2012: 4). بدیهی است رسیدگی قاضی دادگاه عالی ایالتی در این مرحله، رسیدگی به اتهام متهم نیست و این رسیدگی پس از استرداد مجرم، در کشور متقاضی انجام خواهد گرفت.

3-3. تصمیم وزیر دادگستری در استرداد

قانون استرداد کانادا متشکل از سلسله قوانین تکمیلی اختیاری و یا الزامی¹ است که در مواردی استرداد را منع می‌کند. در صورتی که استرداد، غیرمنصفانه و ناعادلانه بوده یا متضمن رنج و آزار فرد شود یا اینکه تبعیض‌آمیز باشد²، عمل استرداد منتفی می‌شود. همچنین وزیر در جایی که نتایج و عواقب استرداد با اصول بنیادین عدالت مندرج در

1. Mandatory and discretionary grounds

2. See s. 44(1)(a) and (b) of the Act

ماده 7 منشور حقوق و آزادی کانادا و بند 1 ماده 6 در تضاد باشد، با استرداد مخالفت می‌کند¹ (Magnuson, 2012:6).

به‌رحال نکته مهم در این روند اختیارات وسیع وزیر دادگستری است. وزیر می‌تواند به ارزیابی رویه قضایی کشور متقاضی استرداد بپردازد. با این فرض که اگر فرد مسترد شد و در آن کشور مورد محاکمه قرار گرفت، در صورتی که گناهکار شناخته شد چه مجازاتی در انتظارش خواهد بود. وزیر دادگستری به‌طور خاص به بررسی نوع مجازات در کشور متقاضی می‌پردازد با این پرسش اساسی که آیا «مجازات اعدام» در انتظار شخص است؟ آیا در صورت استرداد فرد، وی مورد «شکنجه» قرار می‌گیرد و آیا در صورتی که زندانی شود، در شرایط غیرانسانی در حبس نگهداری می‌شود؟ در صورت وجود چنین شرایطی وزیر دادگستری «می‌تواند» از استرداد فرد امتناع کند یا اجازه استرداد را تنها پس از اخذ تضمین‌های لازم از کشور متقاضی صادر کند. این تضمین شامل حصول اطمینان وزیر از عدم اجرای مجازات اعدام، شکنجه و یا زندانی کردن فرد به‌صورت غیرانسانی است. در این صورت استرداد فیزیکی فرد فراهم شده و وزیر فرد مورد تقاضا را به کشور متقاضی تحویل می‌دهد (Davison, 2018:2). پس از بررسی اجمالی مراحل استرداد در قانون کانادا، در ادامه به روند استرداد در قانون و رویه ایران اشاره می‌شود که از لحاظ شکلی نکات مشابه بسیاری با قوانین استرداد کانادا دارد، فرایند استرداد در قانون ایران نیز از مجرای سیاسی و قضایی عبور می‌کند.

4. استرداد در قانون و رویه ایران

در آیین رسیدگی استرداد در ایران به‌خوبی مشهود است که طبق قانون استرداد مجرمین، رسیدگی به استرداد در 3 مرحله محقق می‌شود: الف. نزد دادستان شهرستان؛

1. بند 1 ماده 6 منشور که به شهروندان کانادا حق می‌دهد در صورتی که بیم تعدی و مجازات ناعادلانه رود، در خاک کانادا بمانند.

ب. در دادگاه جنحه (کیفری)؛ ج. در دادگاه استیناف. همچنین در آیین استرداد ایران اساساً نقش مهم و اساسی را «مراجع قضایی» به عهده دارند (Abbasi, 1994: 219). از مواد 12 تا 18 قانون استرداد مجرمین 1339 ایران تحت عنوان «ترتیب استرداد» به تشریفات استرداد و نحوه اقدام در این مورد و ترتیب دخالت قوه قضائیه اختصاص یافته است.¹

بر اساس ماده 12 قانون استرداد مجرمین ایران، تقاضای استرداد باید از طریق سیاسی به عمل آید و تقاضانامه باید متضمن حکم محکومیت و یا قرار جلب به محاکمه و یا توقیف و دستور جلب باشد. بر طبق ماده 13 تقاضانامه استرداد باید از طریق وزارت امور خارجه به وزارت دادگستری ارسال شود. وزارت دادگستری نیز پس از رسیدگی اجمالی در صورتی که تقاضای استرداد را منطبق با مواد قانونی دانست آن را به دادسرا می‌فرستد. در صورتی که تقاضای استرداد توأم با بازداشت متهم باشد، دادستان طبق ماده 14 قانون استرداد مجرمین تحقیقات لازمه را از شخص موردتقاضا به عمل آورده و پس از تعیین هویت او و اعلام علت بازداشت، پرونده را به دادگاه کیفری ارسال می‌دارد. دادگاه در جلسه خارج از نوبت موضوع را مورد رسیدگی قرار داده و پس از استماع اظهارات دادستان و مدافعات شخص موردتقاضا، رأی خود را مبنی بر قبول و یا رد استرداد صادر و مراتب را به وزارت دادگستری و دادستان اعلام خواهد کرد. چنانچه رأی دادگاه بر رد استرداد باشد شخص بازداشت‌شده فوراً آزاد خواهد شد.² رأی دادگاه از طرف دادستان و شخص موردتقاضا ظرف ده روز قابل پژوهش است.³ رسیدگی در دادگاه استان به عمل می‌آید. رأی دادگاه استان بر تأیید و یا فسخ رأی دادگاه کیفری قطعی و غیرقابل فرجام است و پس از صدور به وزارت دادگستری

1. قانون راجع به استرداد مجرمین مصوب 14 اردیبهشت 1339.

2. ماده 15 قانون استرداد مجرمین 1339 ایران

3. ماده 16 قانون استرداد مجرمین

اعلام خواهد شد تا طبق مفاد آن اقدام شود.¹ از مجموع مواد 12 تا 18 قانون استرداد مجرمین ایران چنین مستفاد می‌شود که محاکم ایران نیز همانند کانادا در زمان رسیدگی به تقاضای استرداد حق دارند وارد ماهیت اتهام (نه دعوا) شوند.

5. قاعده منع استرداد اتباع

به موجب این قاعده سنتی، یک دولت تبعه خود را جهت محاکمه و یا مجازات به دولت دیگر مسترد نمی‌کند. این قاعده تقریباً در تمامی کشورهای تابع نظام حقوقی رومی - ژرمنی پذیرفته شده است؛ در حالی که برخلاف آن، در کشورهای تابع نظام حقوقی کامن‌لا دیده می‌شود که امکان استرداد اتباع در حقوق داخلی آن‌ها اغلب به دلیل فقدان مقررات صریح دال بر ممنوعیت استرداد، امکان‌پذیر است (Khaleghi, 2005: 18).

قانون استرداد ایران نیز از رویه سنتی عدم استرداد اتباع پیروی کرده و در قانون راجع به استرداد مجرمین مصوب 1339 در ماده 8 خود استرداد متهمین و مجرمان ایرانی را ممنوع کرده است. همچنین در بند 1 ماده 8 لایحه همکاری قضایی بین‌المللی مصوب جلسه 1402/2/1 هیئت‌وزیران (ارسال شده به مجلس جهت تصویب) تصریح شده است که هرگاه فرد مورد درخواست استرداد دولت خارجی از ایران، ایرانی باشد، درخواست رد می‌شود.

نکته حائز اهمیت در خصوص استرداد اتباع، رویه و قانون کشور کانادا است. این کشور حتی برخلاف قواعد حقوق بین‌الملل سنتی مسترد کردن تبعه خود را پذیرفته است. کانادا برخلاف اغلب کشورهای دارای حقوق رومی ژرمنی، حاضر است حتی تبعه خود را در صورت حصول شرایط مندرج در قانون استرداد این کشور، مسترد کند

1. ماده 17 قانون استرداد مجرمین. البته لازم به ذکر است امروزه انجام امور استرداد مجرمین طبق دستورالعمل راجع به استرداد مجرمین و معاضدت قضایی بین‌المللی مصوب 1392 رئیس قوه قضاییه در نهاد اداره کل امور بین‌الملل قوه قضاییه متمرکز شده و طبق مقررات آن انجام می‌شود (Poorbafrani, 2024: 226).

و در مواردی مثل پرونده حسن دیاب¹ عملاً این کار را انجام داده است (Murray, Segal, 2019: 5). در مورد پرونده خاوری هم کشور کانادا برای مسترد نکردن وی به ایران هیچ‌گاه بحث تابعیت کانادایی وی را مطرح نکرده است²؛ بنابراین یکی از مهم‌ترین موانع کلاسیک سد راه استرداد مجرمین که همانا عدم استرداد اتباع کشورهای متقاضی³ است، در رابطه با کشور کانادا وجود ندارد و دولت ایران می‌تواند با توجه به رویه و قانون کانادا مجرمین اقتصادی که تابعیت کانادایی کسب کرده‌اند را مسترد دارد. موانع پیش روی استرداد مجرمین اقتصادی متواری به کانادا بیشتر از نوع سیاسی و حقوق بشری است که در ادامه به شرح آن‌ها خواهیم پرداخت.

6. موانع سیاسی پیش روی استرداد مجرمین اقتصادی

از لحاظ تاریخی مهم‌ترین مبنای استرداد مجرمین بین کشورها و قدرت‌های همسایه، نزاکت سیاسی و احترام متقابل کشورها به قوانین و سنت‌های یکدیگر محسوب می‌شده است. در واقع اقدام متقابل³ یکی از مهم‌ترین اصول شناخته‌شده بین‌المللی است که مبنای آغازین استرداد مجرمین نیز محسوب می‌شده است. احترام به اصل اقدام متقابل در معاهدات دوجانبه استرداد میان کشورها تا مدت‌ها بدون قید و شرط مراعات

1. آقای حسن دیاب استاد دانشگاه اتاوا در ایالت انتاریو کانادا است. در سال 2008 دولت فرانسه استرداد وی را از کانادا خواستار شد. فرانسه با استناد به معاهده استرداد با کشور کانادا، استرداد آقای دیاب را به دلیل اتهام وی در دست داشتن در بمب‌گذاری سال 1980 در پاریس، خواستار شد. در 6 ژوئن سال 2011 قاضی دادگاه رسیدگی به استرداد آقای دیاب، با استرداد وی به فرانسه موافقت کرد تا طبق قوانین آن کشور به اتهام‌های وی رسیدگی شود. در سال 2018 پس از سه سال انجام تحقیقات و رسیدگی به اتهام‌های وی، دادگاه فرانسه با رسیدگی رأی بر براءت وی صادر و وی در همان سال آزاد و به کانادا بازگشت.

2. دولت کانادا هیچ بیانیه رسمی در خصوص تصمیم به عدم استرداد خاوری اعلام نکرده اما به نقل از مقام‌های رسمی ایران و گزارش نیویورک‌تایمز دلیل عدم استرداد وی نبود معاهده استرداد بین دو کشور و یا امکان اعمال مجازات اعدام است.

3. Reciprocity

می‌شده است اما در قرن 20 و با پررنگ شدن اهمیت حقوق افراد در حقوق بین‌الملل، اصل اقدام متقابل در روابط سیاسی کشورها برای استرداد مجرمین، به‌مرور اهمیت پیشین خود را از دست داده است. کشورها کوشیده‌اند تا در زمان انعقاد معاهدات استرداد قوانین داخلی و اصول اساسی کشور خود را وارد معاهدات دوجانبه کنند (Rezek, 1982:171).

عدم استرداد مجرمین اقتصادی با موانع سیاسی استرداد رابطه‌ای تنگاتنگ دارد و همان‌گونه که اشاره شده مسیر قانونی استرداد مجرمین چه در قانون ایران¹ و چه در قانون کانادا از مسیری سیاسی و قضایی عبور می‌کند. همین امر موجب شده در اکثر پرونده‌های استرداد مطروحه در دادگاه‌های کشور کانادا، موانع سیاسی نیز نقش عمده‌ای را در بحث استرداد مجرمین اقتصادی ایفا کند. در سابقه رسیدگی به روند استرداد در دادگاه‌های کشور کانادا به مواردی برمی‌خوریم که حتی با وجود صراحت قوانین استرداد در این کشور ملاحظات سیاسی نقش بسزایی را در این فرایند ایفا کرده است. نمونه آخر آن نیز پرونده خانم منگ وانگ ژو است. این پرونده جنجالی نمونه بارز ابعاد سیاسی استرداد مجرمین اقتصادی از کشور کانادا است. در تاریخ 1 دسامبر سال 2018 خانم منگ وانگ ژو²، در فرودگاه ونکوور کانادا توسط مأموران پلیس ایالتی دستگیر شد. خانم منگ در سال 2001 اقامت دائم کشور کانادا را اخذ کرده و تبعه آن کشور محسوب می‌شد. این دستگیری با درخواست دولت آمریکا و بر اساس معاهده استرداد انجام گرفت که بین

1. ماده 12 قانون استرداد ایران مصوب 1339 و ماده 8 قرارداد استرداد مجرمین ایران و فرانسه و همچنین در ماده 10 قرارداد استرداد مجرمین ایران و پاکستان مقرر می‌دارد که تقاضای استرداد مجرمین می‌بایست از مجرای سیاسی به عمل آید. ماده 9 عهدنامه استرداد مجرمین و تعاون قضایی در امور جزایی بین دولت ایران و ترکیه نیز به چگونگی تقاضای استرداد پرداخته و با تغییرات کمی نسبت به دو معاهده پیشین شروع فرایند استرداد مجرمین را از مجاری سیاسی مقرر داشته است.

2 خانم منگ وانگ ژو معاون اجرایی و رئیس بخش مالی شرکت هواوی، بزرگ‌ترین شرکت خصوصی کشور چین است. ایشان همچنین دختر رئیس شرکت و بنیان‌گذار شرکت هواوی است. این شرکت در زمینه ارتباطات تلفن همراه و شبکه اینترنت فعالیت می‌کند.

دولت‌های امریکا و کانادا منعقدشده بود. اتهام خانم منگ وانگ ژو، تباری در دور زدن تحریم‌های بین‌المللی و امریکا علیه ایران و همچنین کلاه‌برداری و تقلب برای پنهان کردن معاملات شرکت موسوم به skycom است (Department of Justice of Canada: 2018). در نخستین جلسه رسیدگی در 20 ژوئن 2020 و با به جریان افتادن فرایند استرداد¹، وکلای مدافع خانم منگ ژو در دفاع از ایشان اعلام کردند که طبق قانون استرداد کانادا، یکی از شرایط استرداد متهم، این است که جرم ارتكابی مورد ادعای کشور متقاضی استرداد، باید در داخل کشور کانادا و طبق قوانین این کشور نیز جرم محسوب شود (شرط مجرمیت متقابل). حال آنکه نقض تحریم‌های امریکا علیه ایران، در کانادا جرم محسوب نمی‌شود، زیرا کانادا در آن تاریخ هیچ تحریمی موازی و یا مشابه با تحریم‌های کشور امریکا علیه ایران اتخاذ نکرده بود؛ اما دادستان با این استدلال که دروغ‌گویی و عملیات متقلبانه و ثبت شرکت صوری در هر حال جرم است چه در امریکا و چه در کانادا و یا در هر کشور دیگری، سعی در قانع کردن دادگاه عالی در قبول استرداد داشت (Rhianna Schmunk, Liam Britten, 2018:1). صرف‌نظر از مانع حقوقی سد راه این استرداد که همان قاعده مجرمیت دوگانه است، وکیلان مدافع کانادایی که در پرونده‌های مشابه مربوط به استرداد نقش داشته‌اند و در مقام مشاوره به گروه وکلای خانم منگ ژو نیز فعال هستند می‌گویند کل فرایند مربوط به استرداد خانم منگ ژو را «وزیر دادگستری» این کشور با توجه به بخش 23 قانون استرداد کانادا، می‌تواند متوقف و خانم منگ ژو را تبرئه کند (Young Ian, 2020).

پرونده استرداد خانم منگ ژو رنگ سیاسی به خود گرفته و دولت کانادا تحت فشار سیاسی از سوی کشور چین به‌عنوان یکی از شرکای اقتصادی مهم این کشور قرار گرفت. خانم ژو سرانجام پس از سپری کردن 1000 روز بازداشت خانگی در کانادا در سپتامبر 2021 پس از آنکه با دادستان‌های آمریکایی به توافق رسید، اجازه یافت به چین

برگردد. هم‌زمان دو تبعه کانادایی که هم‌زمان با دستگیری خانم ژو در چین بازداشت شده بودند آزاد شده و به کانادا بازگشتند (reuters: 2021). نکته قابل توجه در پرونده خانم منگ وانگ ژو، عملکرد مقام‌های قضایی دولت کانادا در اعمال و رسیدگی طبق قانون استرداد این کشور است، زیرا طبق قانون استرداد کانادا و همچنین معاهده استرداد میان این کشور و دولت کانادا، استرداد خانم منگ وانگ ژو می‌بایست محقق می‌شد؛ اما با فشار سیاسی دولت چین، وزیر دادگستری با وجود در جریان بودن پرونده در دادگاه این کشور، نقش اساسی در توافق میان مقام‌های قضایی آمریکا و متهم پرونده ایفا کرد و استرداد خانم ژو به آمریکا محقق نشد.

علی‌ای حال در فرایند استرداد مجرمین کانادا، تأیید وزیر دادگستری کانادا به‌عنوان یک مقام سیاسی امری حیاتی در استرداد متهم است.¹ این اجازه، هم در مرحله شروع فرایند استرداد در قانون این کشور و برای به جریان افتادن پرونده لازم است و هم در آخرین گام این فرایند پس از صدور رأی از سوی دادگاه‌های این کشور امری ضروری است. اگر قاضی استرداد، رأی خود را به مسترد کردن فرد مورد تقاضا صادر کند، وزیر دادگستری باید به‌صورت انفرادی تصمیم بگیرد که آیا فرد را تحویل دهد یا خیر؟ وزیر این تصمیم را برحسب اختیاری که ماده 40 قانون استرداد این کشور به وی اعطا کرده می‌گیرد. این دستور اساساً «تصمیمی سیاسی» است که وزیر دادگستری نقشی تعیین‌کننده در اتخاذ آن دارد. مواد 44 تا 47 قانون استرداد، به تشریح شرایطی می‌پردازد که در صورت وجود هرکدام از این شرایط وزیر را از استرداد فرد منع می‌کند. برخی از این شرایط وزیر را ملزم به رد استرداد می‌کند و برخی دیگر اختیار استرداد یا عدم استرداد فرد را به وزیر می‌دهد. در واقع وزیر در زمان استرداد فرد باید عواملی را که در قوانین مربوط قید شده را بسنجد. این قوانین شامل تعهدات قراردادی کشور کانادا،

1. این قانون از مواد 40 به بعد خود در بخش‌های 39 و 40، موادی را به اختیارات و قدرت وزیر دادگستری تحت عنوان «اختیارت وزیر» اختصاص داده است.

حقوق اساسی کشور کانادا و قواعد و ملاحظات حقوق بشری است.¹ اما اجازه استرداد تنها به ملاحظات حقوق بشری و قوانین جاریه در خصوص استرداد ختم نمی‌شود. در نهایت، سیاست‌های دولت‌ها و روابط خوب یا بد بین آن‌ها و نیاز هر یک از آن‌ها به دیگری است که انگیزه استرداد را ایجاد می‌کند. (Shariat Bagheri, 2014:74).

7. موانع حقوقی استرداد مجرمین اقتصادی

استرداد مجرمین در واقع ماهیتاً یک نوع خاص از همکاری (تفاهم) بین‌المللی است (Edmonds, 2018:215). استرداد مجرمین قدیمی‌ترین و درعین‌حال مهم‌ترین ابزار مقدماتی جهت تحقق هدف جلوگیری از بی‌کیفرمانی مجرمین و مقابله با جرائم فرا سرزمینی² محسوب می‌شود (Currie, 2020:8).

بررسی موانع حقوقی بین دو کشور در استرداد مجرمین بخش مهم این مقاله را شامل می‌شود که در ادامه به آن می‌پردازیم.

7-1. فقدان معاهده استرداد

در صورت فقدان معاهده، تکلیفی برای استرداد وجود ندارد (Wallace, 2014: 199). یکی از ویژگی‌های معاهدات استرداد مجرمین پس از تصویب دولت‌ها، خصیصه اجباری بودن آن است؛ به این معنا که دولت‌ها در انعقاد یا عدم انعقاد معاهدات مختارند، لیکن انعقاد معاهدات بین دولت‌ها در مورد استرداد مجرمین نسبت به جرائمی که در معاهده پیش‌بینی شده، خصیصه اجباری بودن استرداد را بر آن می‌افزاید (Mirfallah, Nasiri, 2015:209).

1. Canadian Charter of Rights and Freedoms, Part I of the Constitution Act, 1982, being Schedule B to the Canada Act 1982 (UK), 1982, c 11 [the Charter].

2. Transnational crimes

دو کشور ایران و کانادا تاکنون موفق به انعقاد معاهده استرداد دوجانبه نشده‌اند. انعقاد معاهده در بسیاری از موارد شرط لازم به جریان افتادن استرداد است، اما کافی نیست (Doehring, 1983:2). خصیصه الزام‌آور بودن معاهده بین‌المللی در به جریان افتادن و قبول مقدماتی درخواست استرداد از سوی کشور متقاضی نقش بسیار مهمی ایفا می‌کند. در مواردی مانند پرونده محمود رضا خاوری که ایران متقاضی استرداد بوده به دلیل عدم وجود قرارداد استرداد، بررسی مقدماتی که همان تأیید نهاد سیاسی و قبول وزیر دادگستری در ارجاع پرونده به دادگاه است به بهانه نبود معاهده استرداد لغو شده است (the globe and mail:2011).

اقدام برای انعقاد یک معاهده استرداد با دولتی مانند کانادا نیازمند رعایت موازین قانونی مندرج در سیستم حقوقی دو دولت است. دولت‌ها بعضاً در موقع تنظیم قراردادهای استرداد مجرمین شرایطی را برای استرداد در قرارداد قید می‌کنند که باید طرف متعاقد آن را مورد توجه قرار دهد. برای مثال ممکن است در قرارداد دوجانبه بین دو دولت شرط شود که کشور متقاضی پس از استرداد نمی‌تواند مجازاتی بیشتر از مجازاتی که در کشور متقاضی^{عنه} برای همان جرم پیش‌بینی شده، اعمال کند و یا در قرارداد قید شود که دولت متقاضی، حق اعمال مجازات اعدام یا مجازات‌های بدنی را که از قانون کشور متقاضی^{عنه} حذف شده درباره شخص مستردشده ندارد. همچنین ممکن است شرط شود که دولت تقاضاکننده حق ندارد شخص مستردشده را در دادگاه اختصاصی محاکمه کند (Fatemi, 1971:10). بررسی این شرایط ماهوی نیازمند رعایت پاره‌ای از ملاحظات حقوق بشری است که در ادامه به شرح آن‌ها خواهیم پرداخت.

7-2. عدم توسل ایران و کانادا به اقدام متقابل

موفقیت در زمینه استرداد مجرمین و به‌طور کلی معاضدت قضایی بین‌المللی قبل از هر چیز نیازمند اقدام متقابل و احترام به همکاری دوجانبه¹ کشورهاست. اقدام متقابل، اصل

همکاری بین‌المللی و احترام به تفاوت‌ها در سیستم‌های قضایی سایر کشورها در اجرای موفق استرداد نقش بنیادین و مؤثری ایفا می‌کند. در این خصوص سابقه و رویه قضایی نشانگر این امر است که دولت کانادا خود را ملزم به رعایت تعهداتش در قبال دولت طرف معاهده می‌داند و دلیل آن‌هم مشخص است؛ تا در زمانی که هر فرد کانادایی مرتکب اعمال مجرمانه شد بر اساس اقدام متقابل، بتواند آن را از دولت دیگر مسترد کند (Cory, Mclachin, 1991:2).

در بحث استرداد مجرمین در مواردی که بین کشورها معاهده خاص استرداد وجود نداشته باشد، عمدتاً دولت‌ها به شرط معامله متقابل مجرم را مسترد می‌کنند (Ahmadi, 2012:5). نکته قابل توجه اینکه کشورهایی که مایل به انعقاد معاهده نیستند یا حقوق داخلی آن‌ها اجازه انعقاد یک معاهده دائمی و همه‌جانبه استرداد را نمی‌دهد، طبق قانون و رویه کانادا این امکان فراهم شده که در پرونده‌ای خاص طرفین از طریق معاضدت و همکاری استرداد مجرم را عملی سازند. قانون استرداد مجرمین کانادا مواردی را پیش‌بینی کرده است که استرداد را بدون قرارداد، اجازه می‌دهد؛ بنابراین حتی در زمانی که هیچ معاهده استرداد وجود ندارد اصل معامله متقابل که از اصول مهم حقوق بین‌الملل است همچنان پابرجا است که مقرر می‌کند کشورها با احترام به حاکمیت یکدیگر دست به «معامله متقابل» می‌زنند. در واقع استرداد فرد متهم با توسل به اصل معامله متقابل، احترام به قواعد و عرف‌های بین‌المللی است (Doehring, 1983:2).

قانون استرداد ایران نیز توسل به معامله متقابل در استرداد مجرمین را به رسمیت شناخته و در ماده 1 قانون راجع به استرداد مقرر می‌دارد: در مواردی که بین دولت ایران و دولت خارجه قرارداد استرداد منعقد نشده باشد، استرداد طبق مقررات این قانون به شرط معامله متقابل به عمل می‌آید؛ اما دو دولت ایران و کانادا تاکنون از ظرفیت این اصل مهم بین‌المللی جهت استرداد مجرمین اقتصادی استفاده نکرده‌اند و دلیل آن هم عدم اعتماد دوجانبه به سیستم‌های حقوقی یکدیگر است.

7-3. مجرمیت متقابل

استرداد اشخاص از کانادا زمانی محقق می‌شود که جرم ارتكابی علاوه بر اینکه باید در قانون دولت متقاضی، جرم محسوب شود در قانون کانادا نیز با فرض ارتكاب در خاک این کشور، جرم به شمار آید (Davison, 2018:1). اصل مجرمیت متقابل یکی از اصولی است که حقوق افراد را در قبال درخواست استرداد مورد حمایت قرار می‌دهد. طبق این اصل در صورتی که رفتار فرد مورد نظر در قانون کانادا جرم نباشد، استرداد وی ممکن نیست. علاوه بر آن رفتار فرد باید در دسته جرائم بااهمیت هم قرار گیرد. طبق قانون کانادا تنها در صورتی اجازه استرداد فردی صادر می‌شود که مجازات جرم ارتكابی در کانادا از نوع مجازات حبس بوده و مدت آن دو سال به بالا باشد. همچنین جرم ارتكابی باید در لیست مرتبط با معاهده استرداد بین دو کشور موجود باشد. قانون راجع به استرداد ایران نیز شرط مجرمیت متقابل را جهت درخواست استرداد لازم و ضروری می‌داند.¹ در این مورد نیز اگرچه در برخی از جرائم مانند جرائم سیاسی و یا بعضی جرائم منطبق با قانون مجازات ایران شاهد تفاوت‌های زیادی میان قانون دو کشور هستیم، اما همان‌گونه که اشاره شد فهرست جرائم اقتصادی مندرج در قوانین دو کشور دارای نکات مشابه فراوانی است؛ بنابراین، این شرط یعنی «جرم بودن عمل ارتكابی در قانون دو کشور» جهت استرداد مجرمین اقتصادی میان دو کشور ایران و کانادا مانع جدی ایجاد نخواهد کرد.

7-4. عدم استرداد در صورت اعمال مجازات اعدام

لزوم احراز مجرمیت متقابل به معنی ضرورت میزان مجازات یکسان در هر دو کشور نیست؛ اما در عمل کشور کانادا نسبت به تقاضاهایی که متهم را در معرض مجازات اعدام قرار می‌دهد مقاومت می‌کند. بخش 44 ماده 2 قانون استرداد کانادا این آزادی

1. بند 2 ماده 4 قانون راجع به استرداد مجرمین مصوب 1339.

عمل را به وزیر دادگستری داده تا در صورتی که مجازات جرم ارتكابی در کشور درخواست‌کننده، سلب حیات است، درخواست استرداد را رد کند. در این خصوص می‌توان به ماده 6 معاهده استرداد کانادا و امریکا اشاره کرد که مقرر می‌دارد: دولت کانادا در صورتی با استرداد موافقت می‌کند که اطمینان حاصل کند که مجازات اعدام در مورد شخص مورد تقاضا اعمال نمی‌شود (pak, 1993:249).

گرفتن تضمین از دولت متقاضی استرداد برای عدم محکومیت فرد به مجازات اعدام، در قانون مربوط به استرداد کانادا ذکر نشده ولی وزیر دادگستری دولت کانادا آن را به‌عنوان یک رویه در پرونده‌های مربوط به استرداد رعایت می‌کند. همچنان که دیوان عالی کشور کانادا در بررسی پرونده‌های عتیف رافی و گلن برنز¹ در سال 2001 مقرر داشت که وزیر دادگستری می‌بایست تضمین‌های لازمه را برای حصول اطمینان از اینکه این دو نفر در امریکا به مجازات مرگ محکوم نمی‌شوند از آن دولت اخذ کند (RCMP, 2006 para 3).

در این شرایط، دولت متقاضی می‌تواند با اعلام این مطلب که اقدام‌ها و تدابیر لازم را برای عدم تحمیل مجازات اعدام بر متهم فراری انجام می‌دهد، زمینه را برای استرداد وی فراهم کند و دولت محل دستگیری متهم (دولت متقاضی عنه) را از عدم اعمال مجازات اعدام بر متهم دستگیرشده مطمئن سازد (Mir Fallah Nasir, 2014: 112) این امر در معاهدات نمونه مجمع عمومی سازمان ملل در زمینه استرداد، مورخ 1990 بیان شده است. این سند به‌عنوان راهنمایی برای دولت‌ها، در انعقاد معاهدات استرداد دو یا جانبه عمل می‌کند (digitallibrary.un:1990). در ماده 4 معاهده نمونه آمده است: در صورت رد درخواست استرداد به علت وجود مجازات اعدام در قانون داخلی دولت متقاضی برای جرم مذکور، دولت متقاضی می‌تواند تدابیر لازمه را اتخاذ و اعلام کند که مجازات اعدام بر متهم دستگیرشده تحمیل نمی‌شود یا در صورت تحمیل این مجازات در جریان محاکمه وی، آن را اجرا نخواهد کرد.

1. Atif Rafay and Glen Burns

در قانون راجع به استرداد ایران مصوب 1339 اشاره‌ای به ارائه تضمین به کشور متقاضی^۱ عنه استرداد نشده است. در آئین‌نامه‌ها و رویه‌های بعدی استرداد مجرمین نیز قانون ایران همچنان بر اجرای مجازات اعدام طبق قوانین مجازات اسلامی پافشاری می‌کرد تا اینکه لایحه همکاری قضایی بین‌المللی مصوب جلسه 1402/2/1 هیئت‌وزیران (ارسال‌شده به مجلس) به تصویب رسید. قانون‌گذار ایران در ماده 41 این لایحه به کشور طرف استرداد تضمین‌های لازم را می‌دهد: «در مواردی که پذیرش درخواست استرداد از سوی دولت درخواست‌شونده و در چهارچوب تعهدات بین‌المللی آن دولت منوط به ارائه تضمینی مانند عدم تعیین یا اجرای مجازات خاص در قالب تبدیل مجازات به مجازات متناسب همان درجه یا یک درجه پایین‌تر یا تصریح به حق تجدیدنظرخواهی باشد، مرجع قضایی همکاری، قضایی پس از اخذ نظر مرجع قضایی صالح، می‌تواند با ملاحظه اوضاع و احوال دادرسی، از جمله حقوق شاکی و جنبه عمومی جرم، پس از اعلام مراتب به مرجع قضایی رسیدگی‌کننده نسبت به ارائه تضمین لازم جهت استرداد فرد مورد درخواست اقدام کند». راهکار لازم در مورد مجازات حدی و موجب قصاص هم در مواد 42 و 43 این لایحه بیان شده است. بدین‌سان قانون‌گذار ایران گامی بزرگ جهت رفع مانع مجازات‌هایی مانند اعدام برای استرداد برداشته است و به‌درستی به این نتیجه رسیده که برای تقاضای استرداد مجرمین از کشورهایی نظیر کانادا که مجازات اعدام را سال‌ها پیش در قانون خود لغو کرده‌اند، نیازمند تغییر در قوانین و ارائه تضمین‌های لازمه در خصوص عدم اعدام متهم در صورت استرداد وی به ایران است.

مضافاً اینکه جرائمی را که قانون ایران با عنوان «اخلال در نظام اقتصادی» مستوجب مجازات اعدام می‌داند¹، دارای شرایط خاصی است: نخست، باید به قصد ضربه زدن به نظام باشد و دوم، واجد شرایط افساد فی الارض شود. این نوع جرائم از

1. ماده 2 قانون مجازات اخلال گران در نظام اقتصادی کشور مصوب 1369 و آخرین اصلاحات مصوب 1399.

نوع جرائم تعزیری است و از لحاظ فقهی اعمال مجازات اعدام برای این‌گونه جرائم محل اختلاف فراوان بین فقهاست. این در حالی است که مبانی و آرای فقهی از شرعی بودن اعدام تعزیری حمایت نمی‌کند (Sarikhani, 2014: 9; Poorbafrani, 2023: 158)¹.

باری، ایران می‌تواند با استناد به مقررات قانونی لایحه همکاری قضایی بین‌المللی و همچنین اصلاح پاره‌ای از قوانین خود، تضمین‌هایی را که مدنظر کشور کاناداست، در خصوص عدم اعدام متهم در صورت استردادش به ایران بدهد. بهتر بود دادگاه‌های ایران با رسیدگی غیابی، صدور حکم و تعیین مجازات، اطمینان دادگاه‌ها و فرایند استرداد کشور کانادا را در خصوص عدم اجرای محاکمه اعدام جلب می‌کردند.

7-5. عدم رعایت موازین حقوق بین‌الملل بشر

حقوق کیفری کانادا تحت تأثیر موازین بین‌المللی تغییرات بسیاری را شاهد بوده است. کنوانسیون‌های بین‌المللی، معاهدات دو یا چندجانبه، قواعد مصوب سازمان‌های بین‌المللی که دولت کانادا در آن‌ها عضویت دارد، جملگی در حقوق کیفری این کشور وارد شده است. قانون استرداد مجرمین موسوم به EXTRADITION ACT نیز بخشی از حقوق کیفری کشور کانادا است که در دوران تدوین و توسعه صدساله خود، متأثر از حقوق بین‌الملل و قواعد و کنوانسیون‌های بین‌المللی بوده است. مدت کوتاهی پس از

1. یکی از بحث‌های مطرح در حقوق کیفری مبتنی بر آرای فقهی، روایی یا ناروایی اعدام تعزیری است. با وجود آنکه قانون‌گذار ضمن دسته‌بندی مجازات‌های تعزیری در ماده 19 قانون مجازات اسلامی مصوب 1392، اعدام تعزیری را در این دسته‌بندی قرار نمی‌دهد، در عمل مجازات‌هایی در قوانین کیفری به‌ویژه در قوانین مرتبط با مواد مخدر و قانون مبارزه با اختلال گران نظام اقتصادی در نظر گرفته شده است که با تعزیر شمردن این مجازات‌ها سازگاری دارد. از اکثر مبانی و دلایل ارائه‌شده فقهی برای مشروعیت اعدام تعزیری این نتیجه دست می‌یابد که اعدام تعزیری مستند قابل قبول فقهی ندارد و نمی‌توان برای حمایت از مصالح جامعه «حق حیات» را نادیده گرفت. (Sarikhani and Aghababai, 2013: 9-31).

تصویب «منشور حقوق و آزادی‌های کانادا» در سال 1982، دادگاه‌ها در مقام اجرای این منشور، اعلامیه‌ها و کنوانسیون‌های بین‌المللی حقوق بشری را به‌عنوان منبع و راهنما جهت تفسیر مقررات این منشور که حالا دیگر بخشی از قانون اساسی این کشور نیز تلقی می‌شد، قرار دادند (Ert, 2001: 9).

به‌هرحال یکی از کنوانسیون‌های مهم در این زمینه «کنوانسیون منع شکنجه 1984» است که وجود برخی مجازات‌ها بخصوص مجازات‌های بدنی را مصداق شکنجه دانسته است و بر اساس مقررات آن، دولت‌های عضو از جمله کانادا نمی‌توانند مجرم را به کشوری مسترد کنند که ممکن است در معرض چنین مجازاتی قرار گیرد (Poorbafrani, 2017:9) و این بهانه خوبی برای کانادا برای مسترد نکردن مجرمین اقتصادی متواری است.

ایران برخلاف کانادا با وجود تلاش‌های بسیاری که جهت تصویب کنوانسیون منع شکنجه در مجلس صورت گرفت تاکنون به آن ملحق نشده است.¹ مهم‌ترین عامل عدم تصویب کنوانسیون نیز حاکمیت مقررات جزایی در حقوق جزای ایران به لحاظ اختلاف فاحش در کیفیت مجازات‌ها است. دلایل اصلی این مانع «مجازات‌های بدنی و ترضیلی» است مانند مجازات مرگ، تازیانه و غیره. همین تعارض قوانین جزایی مهم‌ترین علت عدم دستیابی به تفاهم بین دولت ایران و کشورهای نظیر کانادا در زمینه انعقاد معاهده استرداد است. ماده 3 کنوانسیون منع شکنجه احتمال اعمال شکنجه را از موانع استرداد متهم و یا بازگرداندن شخصی از کشوری به کشور دیگر می‌داند: «اگر چنین زمینه‌ای وجود داشته باشد که شخص مستردشده در کشوری که به آن بازگردانده می‌شود مورد شکنجه قرار می‌گیرد نباید او را مسترد کرد»؛ اما آیا مجازات‌های بدنی که به‌حکم قانون برقرار شده، مشمول ممنوعیت کنوانسیون است؟ جدیدترین قطعنامه کمیسیون حقوق بشر مجازات بدنی را در ردیف شکنجه قلمداد کرده است. بند 9

۱. جهت مطالعه بیشتر رجوع شود به: گزارش 6355 مورخ 1380/9/19، دفتر مطالعات حقوقی مرکز پژوهش‌های مجلس، چاپ 1005، دفتر ثبت 385.

قطعه‌نامه شماره 38/1997 مورخ 11 آوریل 1997 به دولت‌ها خاطرنشان ساخته که مجازات بدنی می‌تواند برابر با مجازات ظالمانه، غیرانسانی و تحقیرکننده و حتی شکنجه باشد.

از دید دیگر صاحب‌نظران مسائل حقوق بشری سازمان ملل نیز به نظر می‌رسد مجازات‌های خشن بدنی ولو در قانون آمده باشد و به حکم دادگاه و به موجب قانون مصوب، اجرا شود، باز هم مشمول ممنوعیت مجازات خشن بدنی و غیرانسانی موضوع ماده 5 اعلامیه جهانی حقوق بشر و ماده 7 میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و ماده 16 کنوانسیون ضد شکنجه باشد (Mehrpour, 2017:103).

سؤال مهم دیگر این است که آیا با وجود عدم تصویب کنوانسیون منع شکنجه از سوی ایران و همین‌طور وجود مجازات‌های بدنی در قانون مجازات ایران و تعارض این قوانین با قواعد حقوق بشری آیا بازهم امکان انعقاد معاهده استرداد و یا هرگونه معاضدت قضایی با کشور کانادا برای استرداد مجرمین خواهد بود؟ پاسخ مثبت است و زمینه آن در قانون ایران فراهم شده است. مواد 41 و 42 لایحه همکاری قضایی بین‌المللی که پیش‌تر مورد اشاره قرار گرفت، این اجازه را به محاکم داده تا در صورت نیاز به ارائه تضمینات لازم به کشور متقاضی^۱ عه استرداد، مجازات اعدام را به یک درجه پایین‌تر (حبس ابد) و مجازات شلاق را به جزای نقدی تبدیل کند.

البته وجود این لایحه، دولت ایران را از تصویب قانون خاص مربوط به استرداد بی‌نیاز نمی‌کند، زیرا قانون استرداد مصوب 1339 بر پایه قانون مجازات عمومی تصویب شده و کهنه و قدیمی است و تصویب قانون نو و عام‌الشمولی که تمامی ابهام‌های موجود از جمله در زمینه مجازات‌های بدنی و ترذیلی را نیز مرتفع سازد، بیش‌ازپیش حیاتی به نظر می‌رسد. مع‌الوصف در کنار لایحه مذکور و کنوانسیون‌های بین‌المللی از جمله کنوانسیون مبارزه با فساد سازمان ملل، می‌توان مدعی بود که زمینه مرتفع‌سازی موانع حقوق بشری سد راه استرداد مجرمین اقتصادی از کانادا ایجاد شده است. مضافاً اینکه اصل «معامله متقابل» در استرداد مجرمین اقتصادی و همین‌طور نبود

مانع «منع استرداد اتباع» کانادا در قانون آن کشور، حداقل از لحاظ تئوری، استرداد مجرمین را به دلیل ملاحظات حقوق بشری با مانع غیرقابل رفع روبرو نخواهد ساخت.

8. امکان سنجی استرداد مجرمین اقتصادی از کانادا در پرتو معاهده مبارزه با فساد

2003 سازمان ملل متحد

ایران در سال 1378 با مصوبه مجلس شورای اسلامی به معاهده مبارزه با فساد سازمان ملل متحد موسوم به مریدا مصوب 31 اکتبر 2003 میلادی ملحق شده است. کشور کانادا نیز در سال 2007 به عضویت این کنوانسیون درآمده است. ماده 44 کنوانسیون، مبانی مناسبی را جهت امکان استرداد اشخاص موضوع درخواست استرداد، بیان داشته است که هر دو کشور ایران و کانادا در اعلامیه‌های خود در زمان تصویب و الحاق به این کنوانسیون، هیچ‌کدام حق شرط نسبت به ماده 44 اعلام نکرده‌اند¹. کنوانسیون در مقدمه خود با اعلام نگرانی در ارتباط بین فساد و سایر اشکال جرائم به‌ویژه جرائم سازمان‌یافته و جرائم اقتصادی از جمله پول‌شویی، تحکیم همکاری‌های بین‌المللی در جهت کشف، ممانعت و بازگرداندن دارایی‌هایی که با تکیه بر فساد، ذخایر ملی کشورها را از بین می‌برد، تأکید کرده است (UNODC.org).

بند 5 ماده 44 کنوانسیون مریدا بیان می‌دارد: «چنانچه کشور عضوی که استرداد را منوط به وجود معاهده فی‌مابین و درخواستی را جهت استرداد از کشور عضو دیگری دریافت کند که با آن کشور معاهده استرداد ندارد، می‌تواند این کنوانسیون را اساس قانونی استرداد، در رابطه با هر جرمی که این ماده نسبت به آن اعمال می‌شود، قرار دهد». در ادامه در بند 6 آمده است: «در هنگام سپردن سند تنفیذ، پذیرش یا تصویب یا الحاق به این کنوانسیون، کشور متقاضی به دبیر کل سازمان ملل متحد اطلاع خواهد

1. ایران نسبت به ماده 66 بند 2 و ماده 23 قائل به حق شرط شده است. کانادا نیز در خصوص مواد 14 بند 1، ماده 17، 20 و ماده 42 بند 2 و مواد 52 و 54 اعلام حق شرط کرده است.

داد که آیا این کنوانسیون را به‌عنوان اساس حقوقی جهت همکاری در خصوص استرداد با سایر کشورهای عضو این کنوانسیون قرار خواهد داد یا خیر و چنانچه این کنوانسیون را به‌عنوان اساس حقوقی جهت همکاری در خصوص استرداد قرار ندهد، در صورت اقتضاء به‌منظور اجرای این ماده درصدد خواهد بود تا معاهدات استرداد را با سایر کشورهای عضو این کنوانسیون منعقد کند.

تا اینجای کار مشخص است که حداقل در مورد جرائم موضوع کنوانسیون مریدا مانعی برای استرداد مجرمین اقتصادی بین ایران و کانادا وجود نداشته باشد. حتی بند 4 ماده 44 از کشورهای عضو می‌خواهد جرائم موضوع این کنوانسیون در جرائم قابل استرداد در هر معاهده استرداد فی‌مابین آن‌ها گنجانده شود.

همان‌گونه که اشاره شد کانادا از جمله کشورهایی نیست که استرداد را منوط به معاهده استرداد کند؛ اما لازم می‌داند تا کشور متقاضی درخواست استرداد به یک توافق پیشین با کانادا دست یافته باشد. حال این توافق می‌تواند در چارچوب معاهده دوجانبه صورت گرفته باشد یا توافقی باشد که از قبل از تقاضای استرداد موجود بوده باشد (Bloomfield, 1985: 94). با این وصف ایران می‌تواند با استناد به ماده 44 کنوانسیون مریدا به‌ویژه بند 5 آن، کنوانسیون مبارزه با فساد سازمان ملل را مبنایی جهت استرداد مجرمین اقتصادی موضوع این کنوانسیون قرار دهد.

فرجام سخن

نکات اساسی موردتوجه در استرداد مجرمین را نمی‌توان تنها در شرط مجرمیت متقابل، نوع جرم ارتكابی و وجود قرارداد استرداد بین کشورها خلاصه کرد. استرداد مجرمین نیازمند همکاری متقابل دولت‌ها در احترام به قوانین یکدیگر برای جلوگیری از بی‌کیفرمانی مجرمین فراری است. نفع حقوقی استرداد نیز معامله متقابل از سوی کشوری است که تقاضای استردادش موردپذیرش دولت دیگر قرارگرفته است. همچنین هم‌زمان با تصویب معاهدات حقوق بشری و به‌تبع آن وارد شدن تعهدات

بین‌المللی در حقوق موضوعه داخلی کیفری کشورها، دولت‌ها و محاکم داخلی بیش از گذشته حقوق متهم و حق آزادی‌های فردی را در استرداد موردتوجه قرار می‌دهند. امروزه این حقوق در فرایند استرداد مجرمین در میان دولت‌ها نقش اساسی ایفا می‌کند. درخواست استرداد مجرمین اقتصادی از کانادا با موانع مختلف حقوقی و سیاسی همراه است و قواعد حقوق بین‌الملل در این میان نقش بسیار مهمی ایفا می‌کند. کانادا کشوری است که از طریق جذب سرمایه‌های اشخاص در سراسر جهان به‌ویژه کشورهای جهان سوم تابعیت کانادایی به این افراد می‌دهد. شخص تبعه کانادا بعد از دارا شدن تابعیت این کشور از حقوقی متمتع می‌شود که در قوانین مختلف این کشور به‌سختی از این حقوق پاسداری می‌شود. می‌توان به دو قانون بسیار مهم منشور حقوق و آزادی کانادا و قوانین مربوط به استرداد به‌ویژه قانون استرداد مصوب 1999 و اصلاحات سال‌های پس از 2000 این قانون اشاره کرد. رویه این کشور در مراحل سه‌گانه فرایند استرداد به‌خوبی نشان می‌دهد که از زمان صدور مجوز برای استرداد تا زمان تأیید استرداد فرد متهم، وزارت دادگستری و دادگاه‌های رسیدگی‌کننده همگی ملزم به رعایت هر دو قانون بنیادین در این کشور هستند. وزیر دادگستری کانادا به‌طور خاص به بررسی نوع مجازات در کشور متقاضی می‌پردازد با این پرسش‌های اساسی که آیا «مجازات اعدام» در انتظار شخص است؟ آیا در صورت استرداد فرد، وی مورد «شکنجه» قرار می‌گیرد؟ حتی این پرسش که در صورت زندانی‌شدن، در شرایط غیرانسانی در حبس نگهداری می‌شود؟ در صورت وجود چنین شرایطی وزیر دادگستری «می‌تواند» از استرداد فرد امتناع کند یا اجازه استرداد را تنها پس از «اخذ تضمینات» لازم از کشور متقاضی صادر کند. این تضمین شامل حصول اطمینان وزیر از عدم اجرای مجازات اعدام، شکنجه و یا زندانی‌شدن فرد به‌صورت غیرانسانی است. روابط سیاسی و دیپلماتیک مطلوب، نقشی حیاتی در تنظیم معاهده استرداد و یا درخواست استرداد افراد به‌طور موردی ایفا می‌کند. بررسی نمونه پرونده‌های استرداد جنجالی مانند پرونده‌های خانم «مگ وانگ ژو» و پرونده استرداد آقای «حسن دیاب»

نشان می‌دهد، مذاکرات سیاسی و تعاملات دیپلماتیک از زمان شروع فرایند استرداد تا پایان آن تا چه اندازه می‌تواند نقشی تعیین‌کننده داشته باشد.

مهم‌ترین موانع سنتی استرداد مجرمین، «منع استرداد اتباع» به دولت دیگر و شرط «مجرمیت متقابل» در قانون دو کشور است. کانادا استرداد اتباع خود را برخلاف قانون استرداد ایران می‌پذیرد. همچنین فهرست جرائم اقتصادی مذکور در قوانین دو کشور نیز دارای تشابهات بسیاری است که تا حدود زیادی موانع حقوقی استرداد مجرمین اقتصادی را از سر راه استرداد برمی‌دارد.

مهم‌ترین شرط موردنیاز برای درخواست استرداد مجرمین اقتصادی، وجود قرارداد استرداد دو یا چندجانبه بین طرفین است و یا عضویت در معاهدات بین‌المللی که با هدف مبارزه با جرائم اقتصادی و یا سازمان‌یافته بین کشورها منعقد می‌شوند که بهترین نمونه در میان آن‌ها، کنوانسیون مریدا یا همان کنوانسیون مبارزه با فساد سازمان ملل متحد است. هر دو دولت ایران و کانادا به این معاهده پیوسته‌اند اما ایران هیچ‌گاه از ظرفیت معاهده مریدا برای اجبار دولت کانادا برای استرداد مجرمین متواری که مرتکب جرائم موضوع این کنوانسیون شده‌اند استفاده نکرده است تا در صورت ممانعت و عدم همکاری، مسئولیت بین‌المللی کشور کانادا را در قبال نقض تعهدات بین‌المللی خود خواستار شود.

کشورمان تاکنون موفق به انعقاد معاهده استرداد با کانادا نشده است اما کانادا نیز طبق قوانین خود برای استرداد مجرمین اقتصادی وجود معاهده خاص دو یا چندجانبه را به‌عنوان مقدمه واجب برای استرداد ضروری نمی‌داند. طبق رویه دادگاه‌های این کشور حصول استرداد نیازمند توافق پیشین با این کشور است که ضرورتاً به معنای وجود معاهده استرداد نیست؛ بنابراین اصل معامله متقابل، تطبیق قوانین، ارائه تضمینات لازم در محاکمه و مجازات عادلانه و عدم توسل به مجازات اعدام و شکنجه فرد متهم در صورت تحویل به ایران، گام‌های ابتدایی جهت انجام توافق با کاناداست.

قانون راجع به استرداد ایران مصوب 1339 است. از لحاظ مراحل استرداد این قانون بسیار شبیه به قانون کانادا است و در هر دوی این قوانین، فرایند استرداد از مسیری قضایی و سیاسی می‌گذرد؛ اما قانون استرداد ایران بر مبنای قانون مجازات عمومی تصویب شده و دگرگونی‌های ناشی از قانون مجازات اسلامی را تحت پوشش قرار نمی‌دهد و دولت ایران نیازمند تصویب قانون استرداد جدید بر اساس تغییرات قوانین کیفری به‌ویژه تعیین تکلیف مجازات‌های بدنی و ترذیلی در قانون استرداد خود است. البته قانون‌گذار ایران نیز با توجه به عدم توفیق در استرداد مجرمین اقتصادی متواری به کشورهای نظیر کانادا و حساسیت افکار عمومی در خصوص این جرائم، تلاش‌هایی در تنظیم لوایح و تبدیل آن به قانون انجام داده است. نمونه بارز این تلاش‌ها نیز تصویب لایحه همکاری قضایی بین‌المللی مصوب جلسه 1402/2/1 هیئت‌وزیران (ارسال شده به مجلس) است. مواد 41 و 42 این لایحه تحول بزرگی در زمینه تسهیل استرداد مجرمین از کشورهای نظیر کانادا است. ملاحظات حقوق بشری این قبیل دولت‌ها مانند منع استرداد در موارد اعمال مجازات اعدام و همچنین اجرای مجازات‌های بدنی که هم در قوانین کشور کانادا و هم در معاهدات حقوق بشری نظیر کنوانسیون منع شکنجه مورد تأیید و تصویب جامعه بین‌المللی قرار گرفته و کانادا نیز عضو تمامی این معاهدات است، موانع اصلی حقوقی سد راه قبول استرداد است. قانون‌گذار ایران در این لایحه در صورت نیاز به ارائه تضمین به دولت متقاضی‌عنه استرداد، به‌درستی با تبدیل چنین مجازات‌هایی به مجازات متناسب دیگر موافقت کرده است؛ اما این لایحه هنوز به تصویب مجلس شورای اسلامی نرسیده است. با این حال این لایحه کافی نبوده و دولت ایران نیازمند تصویب قانون جدیدی است که تمامی ملاحظات و موانع سد راه استرداد را مطمح نظر قرار داده و لوایح و آئین‌نامه‌های پراکنده و بعضاً نامتجانس مصوب پس از قانون استرداد مجرمین 1339 را تحت پوشش قرار دهد. در واقع تصویب چنین قانونی پیش‌شرط انعقاد قرارداد استرداد مجرمین با کشورهای نظیر کانادا است.

References

- Abbasi, M. (1994). *extradition of criminals*, Tehran: Ganj Danesh Library. [In Persian]
- Ahmadinejad, M. (2017). Obstacles to the extradition and execution of criminals in the European Court of Human Rights procedure, *Criminal Law Research Quarterly*, 1(1), 1-32. [In Persian]
- Alaa Al-Dini, M. (2004). *Criminal extradition contracts between Iran and other countries*, Tehran, Fekrsazan Publication. [In Persian]
- Albu, J. (2016). Detecting and Preventing Fraud in the Citizenship Program, *Spring Reports of the Auditor General of Canada*, 2 (3), 1-54.
- Blake, C, Graydon, L. (2016). Bribery & Corruption Offences, *Blake's publication*, 3 (6), 48-53.
- Bloomfield L, M. (1984). *The Impact of Recent Extradition Cases Involving Canada and the United States*, Canada United States Law Journal Publication.
- Castel, Williams, A. S. (1987). *The Extradition of Canadian Citizens and Sections I and 6 (I) of the Canadian Charter of Rights and Freedoms*, Law School of York University Publication, Canadian Yearbook of International Law.
- Currie, R, Rikhof, J (2013). *International & Transnational Criminal Law*, Toronto Irwin Law Inc. Publication.
- Currie, R. (2020). Wrongful Extradition: Reforming the Committal Phase of Canada's Extradition Law, *Dalhousie University Publication*, 1 (2), 1-43.
- Davison, C. (2018). Understanding The Connections Between International Law and Canadian Criminal Law, *Cplea publication, Alberta Law Foundation*, 4 (2), 1-32.
- Doehring, K. (1983). New Problems of Extradition, UN Commission of International Law Report, *Cambridge Publication*, The Twelve Commission Report, 66 (3), 1-3.
- Edmonds, E., Shirk, P. (2018). Extradition as a Tool for International Cooperation: Lessons from the U.S.-Mexico Relationship, *Maryland Journal of International Law Publication*, 2 (33), 215-243.
- Fatemi Shariat Panahi, K. (1971). *Extradition of criminals*, Qom, Hekmat printing. [In Persian]
- Garner, B. (2005). *Black Law Dictionary*, Tehran, Mizan Publishing. [In Persian]
- Jafari Langroudi, M. (1999). *expanded on legal terminology*, Tehran, Ganj Danesh Publications. [In Persian]

- Kelley, L., Morrison, M., Luchenko, A. (2020). Financial crime in Canada: overview, Regulatory provisions and authorities, *Thomas Reuters Practical Law Publication*, 1(3), 151.
- Khaleghi, A. (2004). The European Convention and its impact on the rights of extradition of criminals in the European Union, *Journal of Legal Research*, 4(7), 13-28. [In Persian]
- Magnuson, W. (2012). The Domestic Politics of International Extradition, *Texas A&M University School of Law publication*, 7 (52), 839- 902.
- McMahon, M. (2019). The Problematically Low Threshold of Evidence in Canadian Extradition Law: An Inquiry into its Origins; and Repercussions in the Case of Hassan Diab, *University of Alberta Publication*, 3(42), 304-364.
- Mehrpour, H. (2016). *International Human Rights System*, Tehran, Information Publications. [In Persian]
- Mir Fallah Nasiri, N. (2014). *Commitment to Extradition or Trial in International Criminal Law*, Tehran: Shahr-danesh. [In Persian]
- Murray D. S. (2019). General Overview of the Canadian Extradition process, *Ministry of Justice Publication*, 2 (492), 16-27.
- Pak, J. (1993). Canadian Extradition and the Death Penalty: Seeking a Constitutional Assurance of Life, *Cornell International Law Journal publication*, 26 (1), 240-277.
- Poorbafarani, H. (2024). *International Criminal Law*, Tehran, Jangal Publication. [In Persian]
- Poorbafarani, H. (2023). *Offences Against Security of the State & Public Tranquility*, Tehran, Jangal Publication. [In Persian]
- Poorbafarani, H., and Masaeli, A. (2017). Penological Analysis of the Death Penalty in the Anti-Drug Laws, *Tehran Majlis and Rahbord*, 24 (91). 141-161. [In Persian]
- Rezek, J. (1982). *Reciprocity as a Basis of Extradition*, Oxford University Press.
- Sarikhani, A., Aghababai, I. (2013). Analysis of jurisprudential documentation of Ta'ziri execution, *Criminal Law Research*, 3(8), 9-32. [In Persian]
- Shariat Bagheri, M. (2013). Approval of international judicial cooperation agreements: problems and solutions, *Judicial Law Perspectives Quarterly*, 19(66), 39-74. [In Persian]
- Van Ert, G. (2008). *The Role of Domestic Courts in Treaty Enforcement*, Cambridge University Press.

- Wallace, R., Ortega, Olga M. (2014). *International Law*, Zamani, Qasim Tehran, Shahrdaresh. [In Persian]
- Williams, S. A. (1993). *The Double Criminality Rule Revisited*, York University Publication.

Acts

- Canadian Charter of Rights and Freedoms (1982) Part I of the Constitution Act
- Canadian Extradition Act, S.C. 1999.
- Expert opinion on the proposal of the government of the Islamic Republic of Iran to join the convention against torture and other cruel, inhuman and degrading treatment or punishment. Islamic Council Research Center, Islamic Council Research Center (1382). [In Persian]
- Iran Law on extradition of criminals, approved (1339). [In Persian]
- Islamic Penal Code of Iran approved (2012) [In Persian]
- Model treaty on extradition UN General Assembly, (45th sess: 1990-91)
- Narcotics Penalty Law of 1376, Islamic Republic of Iran, revised in 1396 [In Persian]
- Regulations related to extradition, named "Instructions on extradition of criminals and international judicial assistance" approved on 20/3/99. [In Persian]
- The Criminal Code of Canada ((R.S.C., 1985, c. C-46).
- The Law of Accession of the Government of the Islamic Republic of Iran to the United Nations Convention against Corruption, approved on 7/20/2018, Islamic Council Research Center. [In Persian]
- The Law on Punishment of Disruptors in the Economic System of the Country was approved in 1369 and the latest amendments were approved in 1399. [In Persian]
- Treaty on Extradition between the Government of Canada and the Government of the United States of America, E101323 - CTS 1976 No. 3
- United Nations Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 10 December 1984.
- United Nations Convention against Transnational Organized Crimes (2000).
- United Nations Optional Protocol to the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 18 December 2002.

- Lamer, A. (1991). *Kindler v. Canada (Minister of Justice)*”, Supreme Court Judgments of Canada, official Website, Case Number 21321 (1991).
- Supreme Court of Canada, *Kindler v. Canada (Minister of Justice)*, No 21321, 2 SCR 799, 1991.
- Supreme Court of Canada, *France v. Diab*, ONCA 374, 2014.
- Supreme Court of Canada case, *United States of America v. Ferras*, 2006.
- The New York Times (2012). *Iran-sentences-four-to-death-over-billion-dollar-bank-fraud*, (2022/04/30), <https://www.nytimes.com/2012/07/31/world/middleeast/iran-sentences-four-to-death-over-billion-dollar-bank-fraud.html>
- Reuters (2021), “*huawei-cfo-meng-appear-court-expected-reach-agreement-with-us-source*”, (2022/06/07), [http: https://www.reuters.com/technology/huawei-cfo-meng-appear-court-expected-reach-agreement-with-us-source-2021-09-24/](http://https://www.reuters.com/technology/huawei-cfo-meng-appear-court-expected-reach-agreement-with-us-source-2021-09-24/)
- Freeze, colin (2012), “*Case of Iranian banker reach parliament*”, (2021/07/04), in <http://the.globeandmail.com>.
- RCMP, Royal Canadian Mounted Police (2006), “*Extradition The longest arm of the law*”, (2021/06/01), in [http://: www. Cbc.ca.com](http://www.Cbc.ca.com)
- RCMP, Royal Canadian Mounted Police (2006). “*Extradition The longest arm of the law*”, CBC News publication, Ca Indepth: Crime, first Release.

